

Leerstellige nota aangaande vraagstukken met betrekking tot

De activiteiten en het gedrag van katholieken op het gebied van de politiek

Na onder meer de Pauselijke Raad voor de Leken te hebben geconsulteerd heeft de Congregatie voor de Geloofsleer het nuttig geacht de voorliggende nota te publiceren 'aangaande vraagstukken met betrekking tot de activiteiten en het gedrag van de katholieken op het gebied van de politiek'. Deze nota richt zich tot de bisschoppen van de katholieke Kerk, maar vooral tot alle gelovige leken die geroepen zijn tot deelname aan het openbare en politieke leven in democratische samenlevingen. Ze richt zich in het bijzonder tot katholieke politici.

I. Een constante leer

1. In de loop van tweeduizend jaar geschiedenis hebben de christenen zich op allerlei manieren voor de wereld ingezet. Een daarvan was de deelname aan het politieke leven: volgens een kerkelijk schrijver uit de eerste eeuwen "nemen de christenen als burgers deel aan het openbare leven".¹ Onder haar heiligen telt de Kerk vele mannen en vrouwen die God hebben gediend door hun edelmoedige inzet voor politieke actie en bestuur. Een van hen, Thomas More, werd uitgeroepen tot beschermheilige van gezagdragers en politici; hij getuigde met zijn martelaarschap "van de onvervreemdbare waardigheid van het geweten".² Hij heeft alle compromissen van de hand gewezen, hoezeer hij ook op allerlei wijzen onder psychologische druk werd gezet. Zonder "de voor hem karakteristieke blijvende trouw aan het wettig gezag en de wettige instellingen te verloochenen" heeft hij door zijn leven én door zijn dood duidelijk uitgesproken dat "de mens politiek noch moraal los mag maken van God".³

Het is te waarderen dat in de moderne democratische samenlevingen iedereen in ware vrijheid betrokken is bij de openbare zaak.⁴ Dergelijke democratieën vragen om nieuwe en ruimere vormen van deelname aan het openbare leven door christenen en niet-christenen. Allen kunnen door het uitbrengen van hun stem bijdragen tot de verkiezing van wetgevers en gezagdragers. Ook anderszins kunnen zij bijdragen tot het vinden van politieke oplossingen en het doen van bepaalde keuzes op wetgevend terrein die naar hun inzicht het algemeen belang het best dienen.⁵ Zonder de actieve, edelmoedige en verantwoordelijke inzet van iedereen zou een democratisch politiek systeem tot niets leiden. Weliswaar houdt dit ook in dat "het in verschillende en complementaire vormen, niveaus, taken en verantwoordelijkheden" gebeurt.⁶

"Geleid door een christelijk geweten",⁷ en in overeenstemming met wat dat geweten vraagt, vervullen de leken gelovigen hun gemeenschappelijke burgerplichten, en daarmee de opdracht om de tijdelijke orde christelijk te beïnvloeden. Daarbij respecte-

1. Brief aan Diogenes, 5, 5. Vgl. ook *Katechismus van de Katholieke Kerk*, 2240.

2. Johannes Paulus II, apostolische Brief *Motu proprio waarin Thomas More wordt uitgeroepen tot beschermheilige van Regeringsleiders en Politici*, 1, in: AAS 93 (2001), 76-80.

3. *A.w.*, 4.

4. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, pastorale Constitutie over de Kerk in de wereld van deze tijd *Gaudium et spes*, 31; *Katechismus van de Katholieke Kerk*, 1915.

5. Vgl. *Gaudium et spes*, 75.

Vervolg noten op blz. 36

6. Johannes Paulus II, apostolische Exhortatie *Christifideles laici* (30 december 1988), 42. De voorliggende leerstellige nota heeft heel duidelijk betrekking op de politieke activiteit van de leken gelovigen. De herders hebben het recht en de plicht ook de morele beginselen over de maatschappelijke orde voor te houden; "het actieve lidmaatschap van politieke partijen is aan de leken voorbehouden" (*Christifideles laici*, 60). Vgl. ook Congregatie voor de Clerus, *Directorium voor het ambt en het leven van de priesters* (31 januari 1994), 33.

7. *Gaudium et spes*, 76.

8. Vgl. *a.w.*, 36.

9. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het lekenapostolaat *Apostolicam actuositatem*, 7; dogmatische Constitutie over de Kerk *Lumen gentium*, 36, en *Gaudium et spes*, 31 en 43.

10. *Christifideles laici*, 42.

11. In de laatste eeuwen heeft het leergezag van de Kerk zich meerdere keren beziggehouden met de voornaamste kwesties op sociaal en politiek gebied.

Vervolg noten op blz. 37

ren zij de aard en wettige autonomie van die orde.⁸ Ze werken met hun medeburgers samen, overeenkomstig de deskundigheid en verantwoordelijkheid die ze als leken bezitten.⁹ Uit hetgeen het Tweede Vaticaans Concilie ons voorhoudt volgt dat "de leken gelovigen zich volstrekt niet ontslagen kunnen achten van de deelname aan de 'politiek', dus aan de veelvoudige en gevarieerde economische, sociale, wetgevende, bestuurlijke en culturele activiteit welke gericht is op de organische en institutionele bevordering van het algemeen welzijn".¹⁰ Dit algemeen welzijn houdt het bevorderen en verdedigen in van zaken als openbare orde en vrede, vrijheid en gelijkheid, eerbiediging van menselijk leven en milieu, gerechtigheid, solidariteit, enzovoorts.

Het is niet de bedoeling van de voorliggende *nota* opnieuw een volledige uiteenzetting te geven van de leer van de Kerk over dit punt: de kernpunten daarvan zijn bovendien te vinden in de *Katechismus van de Katholieke Kerk*. Ze wil enkel in herinnering brengen door welke beginselen het christelijk geweten geleid wordt als katholieken in een democratische samenleving op sociaal en politiek gebied actief zijn.¹¹ Immers, doordat in de laatste tijd de gebeurtenissen elkaar snel opvolgden zijn er onduidelijkheden ontstaan en heeft men zich soms op aanvechtbare wijze opgesteld; vandaar dat het nuttig is enkele belangrijke elementen in de leer van de Kerk hierover te verhelderen.

II. Enige wezenlijke punten in het huidige culturele en politieke debat

2. Het ingewikkeld cultureel proces dat op het ogenblik in de burgermaatschappij gaande is duidt erop dat een tijdperk ten einde loopt en men zich onzeker voelt, nu nieuwe tijden aanbreken. De grote verwor-

venheden van onze tijd vragen erom, na te gaan hoe de mensheid positieve vooruitgang en meer menswaardige levensomstandigheden heeft weten te bereiken. Men gevoelt zich sterker verantwoordelijk voor de ontwikkelingslanden: hieruit blijkt duidelijk een groeiende gevoeligheid voor het algemeen welzijn. Maar toch mag men de ogen niet sluiten voor de ernstige gevaren van bepaalde tendensen in de samenleving die door middel van wetgeving het gedrag van de toekomstige generaties zouden willen beïnvloeden.

Men ziet tegenwoordig een zeker cultureel relativisme; in wezen blijkt daarmee systematisch een ethisch pluralisme te worden verdedigd dat verwording in de hand werkt, verstand en de beginselen van de natuurlijke zedenwet ondermijnt. Deze tendens heeft tot gevolg dat maar al te vaak publiek wordt verklaard dat een dergelijk ethisch pluralisme een voorwaarde zou zijn voor democratie.¹² Vandaar dat enerzijds de burgers volkomen autonoom willen zijn bij het doen van hun morele keuzes, en van de andere kant de wetgevers zich gedwongen zien deze keuzevrijheid te eerbiedigen. Geheel voorbijgaand aan de beginselen van de natuurlijke zedenleer stellen ze wetten op die veeleer het stempel dragen van bepaalde tijdgebonden culturele of morele trends,¹³ als zouden alle opvattingen over het leven volkomen gelijkwaardig zijn. Schijnheilig wijst men tegelijk op de betekenis van verdraagzaamheid, en vraagt men van een groot aantal burgers – waaronder de katholieken – hun aandeel in het maatschappelijk en politieke leven van hun eigen land niet te baseren op een naar hun oordeel juiste opvatting over de mens en het algemeen welzijn; het gaat om een opvatting die zij menen te moeten concretiseren met de wettelijke middelen waarover alle leden van de politieke gemeenschap dankzij het democratisch rechtstelsel kunnen beschikken.

De geschiedenis van de twintigste eeuw toont aan hoe terecht een aantal burgers het volkomen oneens is met de relativistische stelling dat er geen in de eigen natuur van de mens zelf gewortelde zedelijke norm zou bestaan. Aan deze zedelijke norm dient iedere opvatting over de mens, over het algemeen welzijn, over de Staat zich te onderwerpen.

3. Een dergelijk relativisme is iets heel anders dan de legitieme vrijheid van de katholieke burgers om uit de politieke opvattingen die met het geloof en de natuurlijke zedenwet kunnen samengaan, die opvatting te kiezen die volgens hun eigen maatstaven het meest beantwoordt aan de eisen van het algemeen welzijn. Politieke vrijheid berust niet op de relativerende gedachte dat alle opvattingen over het welzijn van de mens even waar en waardevol zouden zijn. Niet daarop berust ze, maar veeleer op het feit dat in de politiek ernaar gestreefd wordt, concreet vorm te geven aan het echte menselijk en maatschappelijk welzijn binnen duidelijk bepaalde historische, geografische, economische, technologische en culturele omstandigheden. De concretisering ervan en de uiteenlopende omstandigheden hebben in het algemeen een veelheid aan opvattingen en oplossingen tot gevolg. Maar die moeten wel moreel aanvaardbaar zijn. Het is niet de taak van de Kerk concrete oplossingen te formuleren – nog minder absoluut geldende oplossingen – voor vraagstukken van tijdelijke aard, die God heeft overgelaten aan het vrij en verantwoordelijk oordeel van ieder individu. Maar als geloof en moraal het vereisen,¹⁴ heeft zij wel het recht en de plicht om over tijdelijke zaken een moreel oordeel uit te spreken. Zoals de christen “de gewettigde onderling verschillende opvattingen over de ordening van het tijdelijke dient te erkennen”,¹⁵ moet hij zich ook verzetten

tegen een opvatting over pluralisme die de moraal blijkt te relativiseren en die schadelijk is voor de democratie zelf. Democratie heeft echte en vaste grondslagen nodig, dat wil zeggen ethische beginselen waaraan niet getornd mag worden, omdat zij in wezen het maatschappelijk leven onderbouwen.

Op het gebied van concrete politieke actie dient te worden opgemerkt dat bepaalde maatschappelijke keuzes een contingent karakter hebben, dat er vaak verschillende manieren zijn om aan eenzelfde fundamentele waarde gestalte te geven of haar te waarborgen, dat bepaalde beginselen, waarvan de theorie over de politiek uitgaat, op uiteenlopende wijze kunnen worden verstaan, en dat heel veel politieke vraagstukken zeer ingewikkeld zijn. Dat verklaart waarom de katholieken in het algemeen uit zoveel partijen kunnen kiezen, wanneer ze actief – met name door de parlementaire vertegenwoordiging – hun recht en plicht willen uitoefenen om hun bijdrage te leveren aan de burgerlijke samenleving in hun land.¹⁶ Dit alles mag echter niet verward worden met een vaag pluralisme bij de keuze van de zedelijke beginselen en fundamentele waarden waardoor men zich laat leiden. Hoewel er dus een gewettigde veelheid van keuzes is, blijft het grondbeginsel ervan overeind staan, dat namelijk rechtstreeks in verband staat met de christelijke leer over zeden en maatschappij. De katholieke leken zullen hun opvattingen steeds aan deze leer moeten toetsen, willen zij er zeker van zijn dat hun deelname aan de politiek gekenmerkt wordt door consequente verantwoordelijkheid voor de tijdelijke zaken.

De Kerk beseft dat de participatie van de burgers aan de politieke besluitvorming het beste kan gebeuren langs de weg van de democratie, maar alleen in zoverre men daarbij uitgaat van een juiste opvatting over de *menselijke persoon*.¹⁷ Een katholiek

Vgl. Leo XIII, Encycliek *Diuturnum illud* (29 juni 1881), in: ASS 14 (1881/82), 4 e.v.; Encycliek *Immortale Dei* (1 november 1885), in: ASS 18 (1885/86), 162 e.v.; Encycliek *Libertas praestantissimum* (20 juni 1888), in: ASS 20 (1887/88), 593 e.v.; Encycliek *Rerum novarum* (15 mei 1891), in: ASS 23 (1890/91), 643 e.v.; Benedictus XV, Encycliek *Pacem Dei munus pulcherrimum* (23 mei 1920), in: AAS 12 (1920), 209 e.v.; Pius XI, Encycliek *Quadragesimo anno* (15 mei 1931), in: AAS 23 (1931), 190 e.v.; Encycliek *Mit brennender Sorge* (14 maart 1937), in: AAS 29 (1937), 145-167; Encycliek *Divini redemptoris* (19 maart 1937), in: AAS 29 (1937), 78 e.v.; Pius XII, Encycliek *Summi Pontificatus* (20 oktober 1939), in: AAS 31 (1939), 423 e.v.; *Kerstdoodschappen 1941-1944*; Johannes XXIII, Encycliek *Mater et Magistra* (15 mei 1961); Encycliek *Pacem in terris* (11 april 1963); Paulus VI, Encycliek *Populorum progressio* (26 maart 1967); apostolische Brief *Octogesima adveniens* (14 mei 1971).

Vervolg noten op blz. 38

kan op dit punt geen enkel compromis aangaan; want anders zou het getuigenis van het christelijk geloof in de wereld worden aangetast, alsmede de eenheid en innerlijke samenhang van de gelovigen zelf. De democratische structuur van een moderne staat zou zeer zwak zijn als de mens erin niet centraal zou staan. Alleen eerbiediging van de mens maakt deelname aan de democratie mogelijk. Zo leert het Tweede Vaticaans Concilie: "voor de bescherming van de rechten van de persoon is het immers een noodzakelijke voorwaarde dat de burgers, hetzij privé hetzij in groepsverband, aan het leven en het bestuur van de staat actief kunnen deelnemen."¹⁸

4. De problemen van deze tijd zijn onvergelijkelijk veel ingewikkelder dan die uit de voorbije eeuwen. Door de vorderingen van de wetenschappen heeft men resultaten bereikt die het geweten van mannen en vrouwen aan het wankelen hebben gebracht, en die om oplossingen vragen welke de morele beginselen consequent en volledig intact laten. Maar in plaats daarvan ziet men wetsvoorstellen die de onaantastbaarheid van het menselijk leven willen ondermijnen, en zich niet bekommeren over de vraag wat, met betrekking tot de toekomstige cultuur en sociale verhoudingen, de gevolgen daarvan zullen zijn voor leven en toekomst van de volkeren.

De katholieken mogen en moeten in deze moeilijke situatie hun stem verheffen, en wijzen op de diepste betekenis van het leven en op de verantwoordelijkheid die ieder mens in deze heeft. In de lijn van de vaste leer van de Kerk heeft Johannes Paulus II vele malen herhaald dat zij die direct bij wetgevende arbeid betrokken zijn "de zware en duidelijke verplichting hebben zich te verzetten" tegen iedere wet die een aantasting betekent van het menselijk leven. Zoals voor geen enkele katholiek is

het ook voor hen nooit geoorloofd deel te nemen aan een opiniecampagne ten gunste van zulk een wet noch zijn bijval eraan te geven.¹⁹ De paus zelf heeft dit in de Encycliek *Evangelium vitae* geleerd naar aanleiding van het geval dat het niet mogelijk zou zijn een abortuswet die reeds is aangenomen of waarover gestemd gaat worden tegen te houden of geheel ongedaan te maken. Niettemin is het "een parlementslid, wiens persoonlijk absoluut verzet tegen abortus duidelijk en door iedereen gekend is, geoorloofd voorstellen te steunen die bedoeld zijn om de schade van zulk een wet te beperken en zodoende de negatieve gevolgen voor de beschaving en de openbare zedelijkheid te verminderen".²⁰

In verband hiermee moet ook worden gezegd dat een goed gevormd christelijk geweten iemand verbiedt, door zijn stem ertoe bij te dragen dat een wet of politiek programma van kracht wordt, waarin de basisbeginselen van geloof en zedenleer ondermijnd worden door daarvan afwijkende of ermee strijdige voorstellen. Het geloof is een onverbreekelijke eenheid, en het is dus niet logisch een bepaald element daaruit los te maken ten koste van de gehele katholieke leer.

Het feit dat iemand zich inzet voor een onderdeel van de sociale leer van de Kerk ontslaat hem niet van de verantwoordelijkheid voor het algemeen welzijn. Ook mag een katholiek niet aan anderen de hem toevertrouwde christelijke opdracht willen overdragen, de opdracht namelijk die hij van Jezus Christus' evangelie ontving om de waarheid over de mens en de wereld te verkondigen en concrete gestalte te geven.

Wanneer men in de politiek te maken krijgt met zedelijke beginselen waaraan niet getornd mag worden en die geen uitzondering of compromis toelaten, dan heeft de katholiek een des te duidelijker taak en groter verantwoordelijkheid. Wanneer het gaat

12. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Centesimus annus* (1 mei 1991), 46; Encycliek *Veritatis splendor* (6 augustus 1993), 101; *Toespraak tot het Italiaans Parlement*, 5, in: *L'Osservatore Romano* (15-11-2002).

13. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Evangelium vitae* (25 maart 1995), 22.

14. Vgl. *Gaudium et spes*, 76.

15. *A.w.*, 75.

16. Vgl. *a.w.*, 43 en 75.

17. Vgl. *a.w.*, 25.

18. *A.w.*, 73.

19. Vgl. *Evangelium vitae*, 73.

20. *T.a.p.*

om *fundamentele en onvervreembare ethische beginselen* moeten de christenen immers weten dat het gaat om de kern van de zedelijke orde, waarmee heel het welzijn van de mens gemoeid is. Dat is bijvoorbeeld het geval met de burgerlijke wetten aangaande *abortus* en *euthanasie* (niet te verwarren met het niet *tot alle prijs willen voortzetten van een behandeling*, hetgeen ook in moreel opzicht geoorloofd is). Het grondrecht op het leven, vanaf de bevruchting tot aan het natuurlijk einde ervan, moet door deze wetten beschermd worden. Zo moet ook gewezen worden op de plicht de menselijke embryo te eerbiedigen en zijn rechten te beschermen. Op soortgelijke wijze moet de bescherming en goede zorg gewaarborgd blijven voor *het gezin*, waarvan het monogaam huwelijk tussen twee mensen van verschillend geslacht de grondslag is, en waarvan de eenheid en hechtheid tegenover de moderne echtscheidingswetten beschermd dient te worden: andere samenlevingsvormen mogen er onder geen beding juridisch mee gelijk worden gesteld, of als zodanig wettelijk worden erkend. Ook de vrijheid van de ouders bij de *opvoeding* van hun kinderen is een onvervreemdbaar recht dat onder meer erkend wordt door de Internationale Verklaringen over de Mensenrechten. Men dient ook te denken aan de *maatschappelijke bescherming van minderjarigen* en de bevrijding van hen die slachtoffer zijn van *moderne vormen van slavernij* (zoals drugs en prostitutie). In deze opsomming mag *het recht op godsdienstvrijheid* niet ontbreken noch het ontwikkelen van een *economie* die dienstbaar is aan de mens en aan het algemeen welzijn en die sociale gerechtigheid en de beginselen van solidariteit en subsidiariteit respecteert. Dit respect houdt in dat “de rechten en de uitoefening daarvan van alle personen, gezinnen en groeperingen moeten worden erkend, in acht worden genomen en worden bevoor-

derd”.²¹ Tot slot dient ook over de *vrede* te worden gesproken. Sommige pacifistische en ideologische opvattingen zijn vaak geneigd, van de vrede een zuiver binnenwereldlijk vraagstuk te maken, terwijl men zich in andere gevallen beperkt tot een beknopt ethisch oordeel met voorbijgaan aan het ingewikkelde karakter van de daarmee samenhangende vraagstukken. Vrede is altijd “het werk van gerechtigheid en de vrucht van de naastenliefde”;²² ze eist dat geweld en terrorisme radicaal en absoluut worden afgewezen, en vraagt van de politieke leiders dat zij zich bij voortdoring en met grote zorg ervoor inzetten.

III. Beginselen van de katholieke leer over de autonomie van de tijdelijke orde en over pluralisme

5. Met betrekking tot deze kwesties mogen allerlei systemen worden gebruikt, al naar gelang de verschillende culturen en gevoeligheden; maar geen christen mag, zich beroepend op het beginsel van het pluralisme en op de autonomie van de leek in de politiek, compromissen in de hand werken waardoor ethische eisen die van fundamenteel belang zijn voor het algemeen welzijn van de samenleving, worden aangetast of verzwakt. In zich gaat het niet om ‘confessionele waarden’. In feite zijn die ethische eisen geworteld in de menselijke natuur en behoren ze tot de natuurlijke zedenorde. Om ze te verdedigen hoeft men niet het christelijk geloof te belijden. Maar om de waarheid over de mens en het algemeen welzijn van de samenleving belangeloos te dienen, worden ze altijd en overal door de leer van de Kerk bekrachtigd en verdedigd. Daarnaast dient de politiek zich ook zeker te houden aan beginselen die, juist omdat ze de waarheid van de mens en van ware menselijke vooruitgang ten dienste staan, een abso-

21. *Gaudium et spes*, 75.

22. *Katechismus van de Katholieke Kerk*, 2304.

lute waarde hebben.

6. Men beroept zich vaak op “*de gewettigde autonomie van katholieke leken bij hun politieke arbeid*”; dit dient verduidelijkt te worden. Wanneer men het algemeen welzijn van de samenleving wil bevorderen in overeenstemming met zijn geweten, is dit volstrekt geen ‘confessionalisme’ of godsdienstige onverdraagzaamheid. Voor de katholieke zedenleer is de gewettigde autonomie van het burgerlijk en politiek bereik tegenover het bereik van Kerk en godsdienst – *maar niet tegenover dat van de zedelijkheid* – een door de katholieke Kerk aanvaarde waarde en behoort ze tot het erfgoed van de moderne beschaving.²³ Johannes Paulus II heeft vele malen gewaarschuwd voor de gevaren die het gevolg zijn van een verwar- ring tussen de religieuze en de politieke sfeer. “Er doet zich een zeer moeilijke situa- tie voor wanneer een typisch godsdienstige norm tot staatswet verheven wordt of dreigt te worden, zonder dat men zich erom bekommert dat de godsdienst en de politieke maatschappij niet dezelfde bevoegdheden hebben. De gelijkstelling van godsdien- stige wetten aan burgerlijke wetten kan de godsdienstvrijheid teniet doen, en kan ertoe leiden dat andere onvervreembare men- senrechten worden beperkt of ontkend.”²⁴ Alle gelovigen beseffen zeer wel dat de staat geen bevoegdheid toekomt inzake specifiek religieuze handelingen (geloofsbelijdenis, eredienst, bediening van de sacramenten, theologische leerstellingen, contacten tus- sen religieuze gezagsdragers en gelovigen, enzovoorts). De staat mag zich daar niet mee bemoeien, ze op geen enkele wijze voorschrijven of verhinderen, uitgezonderd wanneer het een kwestie is van openbare orde. Evenmin als de openbare dienstverle- ning mag de erkenning van de burgerlijke en politieke rechten afhankelijk zijn van de religieuze overtuigingen of activiteiten van

de burgers.

Zoals ieder ander hebben de katholieke burgers het recht en de plicht oprecht naar de waarheid te zoeken en met alle geoor- loofde middelen morele waarheden te ondersteunen en te verdedigen aangaande maatschappij, gerechtigheid, vrijheid, eer- biediging van het leven en van de andere mensenrechten. Sommige daarvan worden ook door de Kerk voorgehouden, maar hun burgerlijke rechtvaardiging wordt daardoor niet verminderd, en zij die zich daarin her- kennen, zijn daarom niet minder ‘auto- noom’ erbij betrokken, afgezien van de rol die verstandelijke overwegingen en de bevestiging ervan door het christelijk geloof spelen bij het achterhalen van zulke waar- heden. Een dergelijke ‘autonomie’ heeft allereerst betrekking op de houding van wie de waarheden respecteert die voortvloeien uit de natuurlijke kennis aangaande de mens in de samenleving, en het doet er wei- nig toe dat deze waarheden ook worden voorgehouden door deze of gene gods- dienst: de waarheid is immers één. Het zou een vergissing zijn als men de juiste *autono- mie* die de katholieken in de politiek toe- komt, zou verwarren met het beroep op een beginsel dat los staat van de morele en sociale leer van de Kerk.

Als het leergezag van de Kerk op dit gebied zijn stem doet horen, is het niet om politieke macht uit te oefenen of de me- ningsvrijheid van de katholieken inzake contingente kwesties in te perken. Daaren- tegen wil het – zoals het zijn plicht is – het geweten van de gelovigen, vooral wanneer zij politiek actief bezig zijn, vormen en voorlichten opdat zij bij hun werk steeds erop uit zijn de mens en het algemeen wel- zijn te dienen. De sociale leer van de Kerk is geen inmenging in het bestuur van afzon- derlijke landen. Maar ze houdt de gelovige leken wel een coherente morele plicht voor binnen hun geweten dat één en onverdeeld

23. Vgl. *Gaudium et spes*, 76.

24. Johannes Pau- lus II, *Boodschap voor de viering van de Wereldvrede- dag (1 januari 1991): “Wilt u vrede, eer- biedig dan het geweten van iedere mens”* (8 december 1990), IV.

is. “Er mogen in hun bestaan niet twee parallelle levens zijn: enerzijds het zogenaamde ‘geestelijke’ leven met zijn waarden en eisen; anderzijds het zogenaamde ‘wereldlijke’ leven of het leven van gezin, werk, sociale relaties, politiek engagement en cultuur. De rank welke verbonden is met de wijnstok die Christus is, draagt zijn vruchten in iedere sector van activiteit en van bestaan. Inderdaad vallen al de verschillende levensgebieden van de leek onder het plan van God, die ze wil als de ‘historische plaats’ van de openbaring en van de verwerkelijking van de liefde van Jezus Christus tot lof van de Vader en ten dienste van de broeders. Iedere activiteit, iedere situatie, iedere concrete inspanning – zoals bijvoorbeeld de competitie en de solidariteit in het werk, de liefde en de toewijding in het gezin en in de opvoeding van de kinderen, de sociale en politieke dienst, het aanreiken van de waarheid in het milieu van de cultuur – is een providentiële gelegenheid voor ‘volharding in geloof, hoop en liefde.’”²⁵ Als men zich bij politieke kwesties in leven en handelen laat leiden door zijn geweten betekent dit niet dat men zich slaafs neerlegt bij opvattingen die niet met politiek te maken hebben, en evenmin is het een vorm van confessionalisme. Het is veel eerder de manier waarop de christenen hun concrete bijdrage leveren, om langs politieke weg de maatschappelijke orde rechtvaardiger te maken en aan de waardigheid van de mens meer recht te doen.

In democratieën worden alle voorstellen in vrijheid gewogen en besproken. Het zou een vorm van onverdraagzaam *secularisme* zijn als christenen in naam van het persoonlijk geweten op politiek gebied onmondig zouden worden verklaard omdat ze de morele plicht hebben hun geweten te volgen, en hun het recht zou worden ontzegd om zich bij hun politieke activiteit te laten leiden door hetgeen naar hun overtuiging

het algemeen welzijn vraagt. In zo’n geval zou men niet alleen het politiek en cultureel belang van het geloof ontkennen, maar ook de mogelijkheid zelf van een natuurlijke ethiek. Dan zou de weg geopend zijn voor een anarchie op moreel gebied, die nooit gelijkgesteld zou kunnen worden met welke vorm van gewettigd pluralisme ook. Vanzelfsprekend zou de keuze voor een dergelijk soort samenleving tot gevolg hebben dat de sterksten de zwakkeren zouden overheersen. Bovendien, zou het christendom gemarginaliseerd worden, dan zou dit niet bevorderlijk zijn voor de toekomst van een samenleving die men voor ogen heeft, noch voor de eendracht onder de volkeren, maar integendeel de geestelijke en culturele fundamenteën zelf van de beschaving ondermijnen.²⁶

IV. Overwegingen over bepaalde details

7. In de laatste jaren is het voorgekomen dat ook binnen christelijke politieke verenigingen en organisaties steun werd gegeven aan politieke krachten of bewegingen waarvan de stellingname in fundamentele politieke kwesties ingaat tegen de morele en sociale leer van de Kerk. Een dergelijk handelen, in strijd met de fundamentele beginselen van het christelijk geweten, is onverenigbaar met het lidmaatschap van verenigingen of organisaties die zich katholiek noemen. Zo hebben op analoge wijze in sommige landen katholieke tijdschriften hun lezers bij politieke keuzes op dubbelzinnige of onjuiste wijze voorgelicht. Ze hebben de autonomie van de katholieken op politiek gebied verkeerd geïnterpreteerd, en geen aandacht besteed aan boven vermelde beginselen.

Het geloof in Jezus Christus die “de weg, en de waarheid en het leven” is (Joh 14,6)

25. *Christifideles laici*, 59. De geciteerde passage is ontleend aan *Apostolicam actuositatem*, 4.

26. Johannes Paulus II, *Toespraak tot het bij de Heilige Stoel geaccrediteerde Corps diplomatique*, in: *L'Osservatore Romano* (11 januari 2002).

27. Johannes Paulus II, Encycliciek *Fides et ratio* (14 september 1998), 90.

28. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Verklaring over de godsdienstvrijheid *Dignitatis humanae*, 1: "Allereerst getuigt dan deze heilige kerkvergadering, dat God zelf aan het menselijk geslacht de weg heeft bekendgemaakt waarlangs de mensen door Hem te dienen in Christus verlost en zalig kunnen worden. Wij geloven dat deze enige en ware godsdienst zich bevindt in de katholieke en apostolische Kerk." Dit vermindert niet de ongeveinsde eerbied die de Kerk heeft voor de verschillende godsdienstige tradities waarin zij "elementen van waarheid en goedheid erkent". Vgl. *Lumen gentium*, 16; Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over de missieactiviteit van de Kerk *Ad gentes divinitus*, 11; Verklaring over de houding van de Kerk ten opzichte van de niet-christelijke godsdiensten *Nostra aetate*, 2; Johannes Paulus II, Encycliciek *Redemptoris missio* (7 december 1990), 55; Congregatie voor de Geloofsleer, Verklaring *Dominus Iesus* (6 augustus 2000), 2; 8; 21.

Vervolg noten op blz. 43

29. Paulus VI, *Toc-*

vraagt van de christenen zich meer in te zetten voor de opbouw van een cultuur die, geïnspireerd door het evangelie, zich laat leiden door het erfgoed van waarden en de inhoud van de katholieke overlevering. Wil men een soort katholieke culturele diaspora voorkomen, dan is het dringend noodzakelijk om in een voor de moderne mensen verstaanbare taal de vruchten aan te bieden van het geestelijk, intellectueel en moreel erfgoed van het katholicisme. Overigens, gezien hetgeen de katholieken op cultureel gebied tot stand hebben gebracht, en de rijke politieke ervaring die zij vooral in de decennia na de Tweede Wereldoorlog in verschillende landen hebben opgebouwd, hebben zij geen enkele reden voor een minderwaardigheidscomplex, als men hen vergelijkt met de politieke systemen waarvan de recente geschiedenis de zwakte of volkomen mislukking heeft aangetoond. Het zou een te enge opvatting zijn, te denken dat de katholieken zouden kunnen volstaan met te streven naar de verandering van de structuren. Immers, als er op basisniveau geen cultuur aanwezig is die in staat is om de door geloof en moraal gestelde eisen op te vangen, te rechtvaardigen en naar de praktijk te vertalen, zullen de veranderingen steeds op zwakke fundamenten rusten.

Het geloof heeft sociale en politieke kwesties nooit in een strak schema willen persen. Het beseft dat de tijd waarin de mens leeft, hem dwingt met onvolmaakte en snel veranderende situaties rekening te houden. Om die reden zijn politieke stellingnames en handelingen af te wijzen die zich laten leiden door een utopisch toekomstbeeld, waarbij het traditionele bijbelse geloof verwordt tot een soort profetisch visioen zonder God, de boodschap van de godsdienst wordt misbruikt, en het geweten van de mensen wordt gericht op een puur aardse hoop die het streven van de christen naar het eeuwige leven teniet doet of ver-

mindert.

Tegelijk leert de Kerk dat zonder de waarheid geen ware vrijheid bestaan kan. "Waarheid en vrijheid gaan immers hand in hand, of gaan samen ellendig ten onder", schrijft Johannes Paulus II.²⁷ In een samenleving waarin men niet tracht de waarheid te achterhalen, wordt iedere echte beoefening van de vrijheid verzwakt, en de weg geopend naar bandeloosheid en individualisme, tot groot nadeel voor het welzijn van de individu en van de gehele samenleving.

8. In verband hiermee dient herinnerd te worden aan een waarheid die in de openbare mening vaak niet goed wordt ingezien of onder woorden gebracht: het recht op gewetensvrijheid en speciaal op godsdienstvrijheid, die in de Verklaring *Dignitatis humanae* van het Tweede Vaticaans Concilie verkondigd werd, is gebaseerd op de ontologische waardigheid van de menselijke persoon, en niet op een veronderstelde en niet-bestaande gelijkheid van godsdiensten of menselijke culturele systemen.²⁸ Zo heeft paus Paulus VI gezegd dat "het Concilie dit recht op godsdienstvrijheid in geen enkel opzicht baseert op een aanname, als zouden alle godsdiensten en leerstellingen, zelfs de onjuiste, min of meer dezelfde waarde hebben; integendeel, het baseert dit recht op de waardigheid van de menselijke persoon die niet onderworpen mag worden aan van buiten komende dwang waardoor het geweten onder druk wordt gezet, wanneer het zoekt naar de ware godsdienst en zich daaraan gewonnen wil geven".²⁹ De leer over gewetensvrijheid en godsdienstvrijheid is dus totaal niet in tegenspraak met de veroordeling in de katholieke leer van indifferentisme en godsdienstig relativisme,³⁰ maar sluit daar volledig bij aan.

V. Tot slot

9. De richtlijnen in de *Nota* willen een van de belangrijkste aspecten belichten van de eenheid in het christelijk leven: het nauw verband tussen geloof en leven, tussen evangelie en cultuur, waarop het Tweede Vaticaans Concilie heeft gewezen. Het Concilie spoort de gelovigen aan “zich toe te leggen op een getrouwe vervulling van hun aardse plicht, en wel geleid door de geest van het evangelie. Diegenen verwijderden zich van de waarheid die, in de wetenschap dat wij hier geen blijvende stad hebben, maar een toekomstige zoeken, menen, dat zij daarom hun aardse plichten kunnen verwaarlozen, er niet aan denkend, dat zij juist door het geloof nog meer verplicht zijn die te vervullen, volgens de roeping die ieder heeft ... Laten de christenen zich liever erover verheugen ... dat zij al hun aardse activiteiten kunnen uitoefenen en daardoor de menselijke beredderingen thuis, in beroep, in wetenschap of techniek in één levende synthese brengen met de godsdienstige

waarden, die uiteindelijk alles samen ordenen ter ere van God”³¹

Tijdens de audiëntie van 21 november 2002 heeft paus Johannes Paulus II zijn goedkeuring gehecht aan de voorliggende Nota, die was aangenomen in de plenaire sessie van de Congregatie voor de Geloofsleer, en opdracht gegeven dat ze zou worden gepubliceerd.

Rome, in het Officie van de Congregatie voor de Geloofsleer, 24 november 2002, Hoogfeest van Christus, Koning van het Heelal.

JOSEPH KARDINAAL RATZINGER
prefect

TARCISIO BERTONE S.D.B.
secretaris

Vertaling: F. van Voorst tot Voorst s.j.

spraak tot het College van Kardinalen, in: Insegnamenti di Paolo VI, 14 (1976), 1088-1089.

30. Vgl. Pius IX, Encycliek *Quanta cura* (8 december 1864), in: *ASS* 3 (1867), 162; *Immortale Dei*; Pius XI, Encycliek *Quas Primas* (11 december 1925), in: *AAS* 17 (1925), 604-605; *Katechismus van de Katholieke Kerk*, 2108; *Dominus Iesus*, 22.

31. *Gaudium et spes*, 43; vgl. ook *Christifideles laici*, 59.